Archeo-rapport 534
Eindverslag: Leuven Hertogensite Sint-Rafael
Werfbegeleiding

Vanessa Vander Ginst

Met bijdrage van Linse Haenen

Tienen, 2022
Studiebureau Archeologie bvba

Archeo-rapport 534
Eindverslag: Leuven Hertogensite Sint-Rafael
Werfbegeleiding

Vanessa Vander Ginst
Met bijdrage van Linse Haenen

Tienen, 2022
Studiebureau Archeologie bvba

Colofon

Eindverslag: Leuven Hertogensite Sint-Rafael: Werfbegeleiding

Projectleiding:	Vanessa Vander Ginst
Leidinggevend archeoloog:	Vanessa Vander Ginst
Auteur:	Vanessa Vander Ginst & Linse Haenen
Foto's en tekeningen:	Studiebureau Archeologie bvba (tenzij anders vermeld)

Op alle teksten, foto's en tekeningen geldt een auteursrecht. Zonder voorafgaandelijke schriftelijke toestemming van Studiebureau Archeologie bvba mag niets uit deze uitgave worden vermenigvuldigd, bewerkt en/of openbaar gemaakt, hetzij door middel van webpublicatie, druk, fotokopie, microfilm of op welke andere wijze ook.

D/2022/12.825/8

Studiebureau Archeologie bvba
Bietenweg 20
3300 Tienen
www.studiebureau-archeologie.be
info@studiebureau-archeologie.be
tel: 0474/58.77.85
fax: 016/77.05.41

©2022, Studiebureau Archeologie bvba

1 Beschrijving van de uitgevoerde werken

1.1 Administratieve gegevens

Projectcode:	2022A305
Aanleiding	De werfbegeleiding kadert binnen de geplande werken op de Hertogensite te Leuven en is de uitvoer van bekrachtigde archeologienota ID 1809. De werken omvatten o.m. de gedeeltelijke afbraak, uitbreiding en bijkomende uitgraving van een reeds onderkelderd bouwvolume. Het onderzoeksgebied ligt binnen een archeologische zone en bedraagt ca. 768 m^2.
Erkend archeoloog:	Vanessa Vander Ginst (OE/ERK/Archeoloog/2015/00030) Studiebureau Archeologie bvba (OE/ERK/Archeoloog/2015/00002)
Locatie:	Hertogensite -Leuven Sint-Rafael (Fig. 1.1 en Fig. 1.2) *Bounding box*: punt 1: xmin: 172858 ; ymin: 174408 punt 2: xmax: 172862 ; ymax: 174359 Leuven, Afdeling 4, Sectie D, Perceel 16W
Periode uitvoering:	Gefaseerd tussen 25-10-2021 en 11-1-2022
Relevante termen[1]:	Werfbegeleiding
Bebouwde/verstoorde zones:	Het gehele projectgebied is quasi volledig bebouwd en verhard.

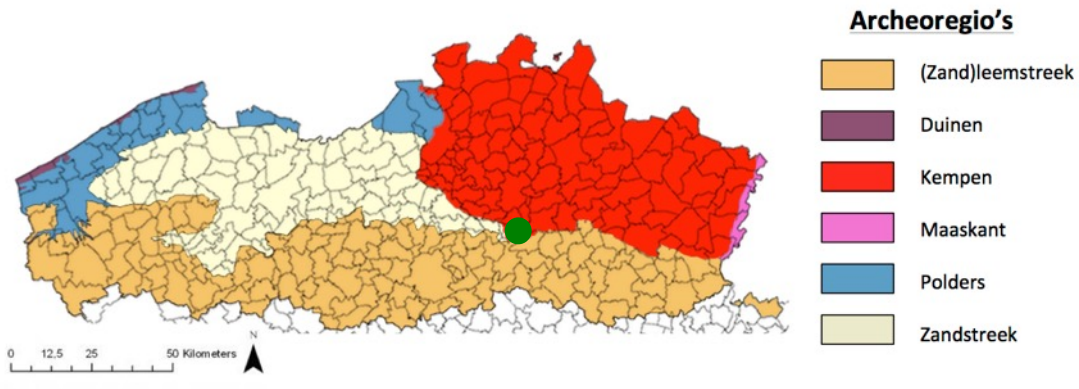

Fig. 1.2: Situering van het projectgebied binnen de verschillende Vlaamse archeoregio's.[2]

[1] Thesaurus: https://inventaris.onroerenderfgoed.be/thesaurus
[2] https://onderzoeksbalans.onroerenderfgoed.be/onderzoeksbalans/archeologie

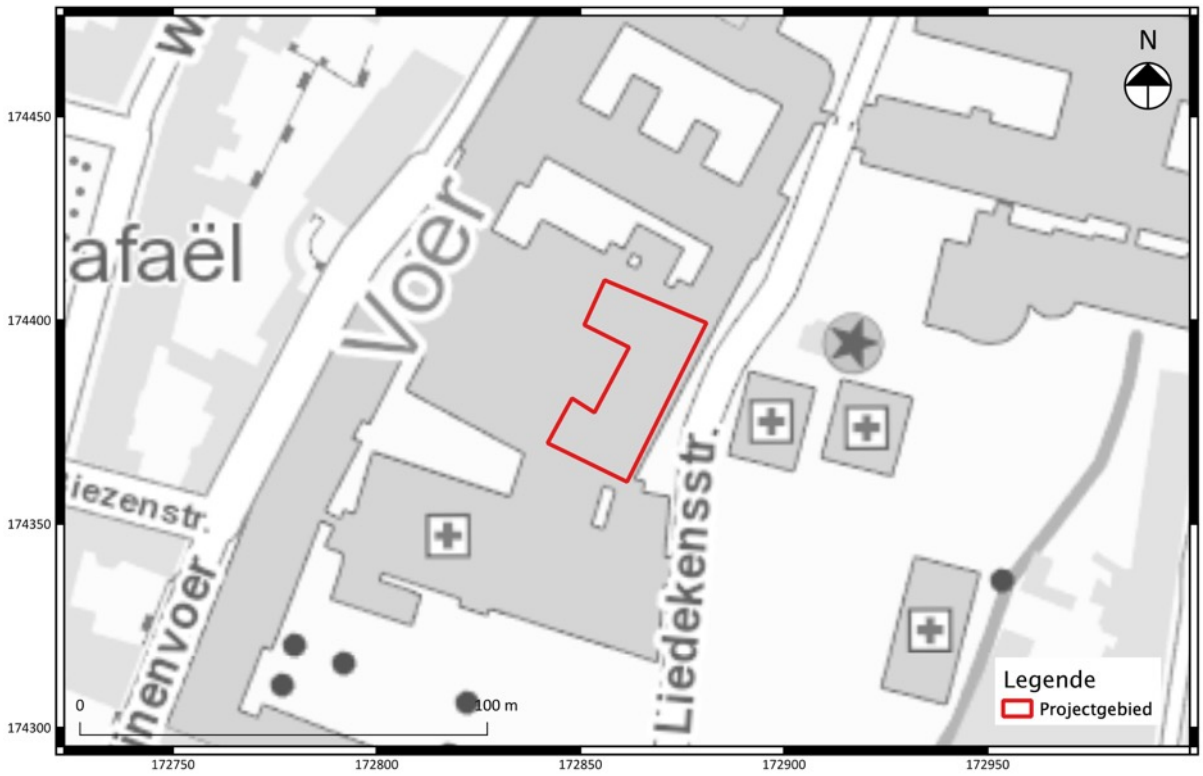

Fig. 1.1: Uitsnede en detail van de topografische kaart met situering van het projectgebied (©DOV).

Fig. 1.3: Uitsnede van het kadasterplan met situering van het projectgebied (©CADGIS).

1.2 Archeologische voorkennis

Ter hoogte van het projectgebied zelf is geen archeologische voorkennis. Wel werden in de (onmiddellijke) nabijheid op de Hertogensite reeds verschillende archeologische waarnemingen, vooronderzoeken, opgravingen en werfbegeleidingen uitgevoerd.

Op de Hertogensite, ten noordoosten van het projectgebied, werden in 1980 bij het graven van de bouwput voor de linkervleugel van de technische blok van het Sint- Pietersziekenhuis enkele archeologische waarnemingen gedaan door professor Mertens van de KULeuven[3]. Het ging om een heel aantal Romeinse scherven in situ, evenals pan- en tegulafragmenten. Deze zouden te dateren zijn in de 1ste helft van de 3de eeuw. Mogelijk kan dit erop wijzen dat het traject van de Brusselsestraat op deze plaats in de Romeinse periode deel uitmaakte van de handelsweg Tongeren-Tienen-Elewijt. Ook middeleeuws en postmiddeleeuws aardewerk werden in grote getale aangetroffen. Hierbij viel de ruime aanwezigheid van 13de-eeuws geïmporteerd aardewerk op. De oude loop van de Aa werd vastgesteld. Deze loop werd afgesneden in de 13de eeuw en slibde dicht in de loop van de 14de eeuw. In deze vulling werd een waterput uit de 14de- 15de eeuw aangetroffen.

In 2014 werd een archeologisch onderzoek uitgevoerd op de Hertogensite[4]. Dit onderzoek bestond uit een bureaustudie en een prospectie met ingreep in de bodem. Het rapport hiervan werd als basisbron gebruikt bij de opmaak van de verschillende archeologienota's voor de hertogensite.

Ten noorden van het projectgebied, langs de Brusselsestraat, werd in 2017/2018 een opgraving uitgevoerd door Studiebureau archeologie[5]. Het projectgebied dat door de initiatiefnemer ontwikkeld wordt, betreft twee huizen langs de zijde van de Brusselsestraat. De panden nummer 77 en 79, worden verbouwd en achter deze huizen komt een nieuwbouw. De bij de opgraving aangetroffen muren en structuren op het eerste aangelegde vlak kunnen gerelateerd worden aan de weergave van deze zone op 19de-eeuwse kadasterkaarten. Wellicht werden achter het hoekhuis Brusselsestraat 77 resten van de blauwververij aangetroffen die na 1797 ingericht werd (mogelijk in de voormalige bierbrouwerij). De situering van enkele muren stemt overeen met deze op de kadasterkaart van 1813.
Verder zijn enkele muren te herleiden tot de weergave van de zone op de kadasterkaart van 1850. Wellicht werd in de werkput aan de kant van de Brusselsestraat een voormalige westelijke buitenmuur aangetroffen en tuinmuren.
Enkele andere muren en structuren zijn stratigrafisch ouder dan de traceerbare muren op beide 19de-eeuwse kadasterkaarten. In de werkput bezuiden het hoekhuis Brusselsestraat 77, opgegraven tot in de natuurlijke bodem, werden enkele oudere, parallel lopende, NO-ZW-georiënteerde muurfragmenten aangesneden. Op basis van de diepte waarin deze zich bevonden, kan worden afgeleid dat deze niet gelijktijdig waren. De bewaringstoestand van de muren bemoeilijkt echter de interpretatie; mogelijk betreft het oude tuin/perceelsmuren. Mogelijk werd tevens een oude kademuur van de Dijle aangetroffen.
Ook in de werkput aan de zijde van de Brusselsestraat werden zowel op het eerste als op het tweede vlak muren en structuren aangesneden die stratigrafisch ouder zijn dan de muur die als de voormalige westmuur van het pand ter hoogte van Brusselsestraat 77 wordt geïnterpreteerd. Mogelijk betreft het resten van de bewoning zoals deze zeer schetsmatig op de Ferrariskaart en overige historische kaarten is weergegeven. In deze zone werd slechts tot ca. 80 cm onder maaiveld afgegraven, waarbij de natuurlijke bodem zeker niet bereikt was.

[3] Acke e.a. 2017: 29
[4] Linten & Heyvaert 2015.
[5] Vander Ginst 2019

Ook ten zuidwesten van het projectgebied werd van juni 2020 tot maart 2021 gefaseerd een opgraving gedaan door Studiebureau archeologie. Bij de opgraving op de site werden resten gevonden van minstens 4 grote bouwfases. De stratigrafisch oudste bouwfase is uitgevoerd in natuursteen. Deze oudste bouwfase is deels ingegraven in een veenlaag[6].

In 2017 werd een archeologisch onderzoek gedaan met proefputten aan de stadsmuur op de hertogensite[7]. De aangetroffen sporen bestaan voornamelijk uit muurresten en funderingen van de middeleeuwse stadsmuur. Verder werden er restanten van latere bouwwerken die niet met de muur in verband staan blootgelegd. De sporen konden niet goed gedateerd worden door het ontbreken van vondstmateriaal. Ook de staalnames bleken niet bruikbaar om tot een betrouwbare datering te komen. Daarom kan er enkel een relatieve datering worden opgesteld op basis van stratigrafische relaties en historische bronnen. Algemeen kan gesteld worden dat de eigenlijke muur en de flankeertoren de oudste sporen zijn. De muur had oorspronkelijk spaarbogen, die echter op een gegeven moment zijn ondermetseld. Mogelijk gebeurde dit al in de 17e eeuw, maar ook latere ondermetselingen in de 19e of 20e eeuw zijn niet uit te sluiten. Oorspronkelijk was er ook een weergang aanwezig. Ook deze is op een gegeven moment verdwenen, maar of dit voor of na de ondermetseling gebeurde kan op dit moment niet achterhaald worden. Enkele sporen waren duidelijk recenter van aard. Zo werden enkele muurfragmenten toegewezen aan de ondertussen verdwenen eetruimte voor het ziekenhuispersoneel, die in 1957 werd gebouwd. In werkput 4 werd een natuurstenen vloer vrijgelegd die waarschijnlijk afkomstig is van de 19e-eeuwse aanbouw aan de flankeertoren.

Bij de werfbegeleiding aan de nieuwbouw Honk (AN ID 14957) werden geen archeologisch relevante resten gevonden.

Bij de werfbegeleiding van fase 3A (AN ID11419) bleek dat de site zoals verwacht grondig verstoord was[8]. Op een eerste vlak werden structuren uit de nieuwe en nieuwste tijd aangetroffen. Op een tweede aangelegd vlak werden stratigrafisch oudere greppels aangesneden.

Ook bij andere (nog lopende) werfgbegeleidingen (op Openbaar domein-AN ID 6124 en Openbaar domein fase 2-AN ID11435) werden voorlopig geen archeologisch relevante resten gevonden.

1.3 Onderzoeksopdracht

Het doel van het onderzoek is om de archeologische sporen te karteren en te onderzoeken. Volgende niet-limitatieve vraagstellingen werden hierbij vooropgesteld in de bekrachtigde archeologienota ID 1809:

Begeleiding verwijderen keldervloerplaat
-Wat is de omvang in drie dimensies van de verstoring van de site?
-Zijn er zones die niet verstoord zijn?
Zo nee, dan is het onderzoek afgelopen.
Zo ja, dan dienen er proefputten geplaatst te worden.

Proefputten
- Zijn er archeologische sporen aanwezig?
- Welke is de bewaringstoestand van de aangetroffen sporen?

[6] Vander Ginst 2021.
[7] De Raymaeker 2021.
[8] Vander Ginst 2022

- Maken de sporen deel uit van één of meerdere structuren?
- Behoren de sporen tot één of meerdere periodes?
- Welke is de relatie tussen de archeologische sporen en het landschap?
- Is er een archeologische site aanwezig binnen het projectgebied en wat de waarde van deze site?
- Wat is de te volgen strategie bij een eventueel verder onderzoek en welke bijkomende onderzoeksvragen moeten daarbij beantwoord worden?

De rapportering over de opgraving heeft als doel een overzicht te bieden van de resultaten van de uitgevoerde onderzoekshandelingen en het bijkomend wetenschappelijk potentieel van de resultaten daarvan te duiden.[9] De erkend archeoloog dient een rapportering in bij het agentschap, die bestaat uit een archeologierapport en een eindverslag. Dit schrijven omvat het eindverslag, opgesteld volgens de bepalingen in de Code Goede Praktijk 4.0, paragraaf 23.5, en welke als doel heeft:

- Aan te tonen dat het voorziene veldwerk volledig werd afgerond.
- Een inzicht te bieden in de uitvoeringswijze en de resultaten van het archeologisch onderzoek als in het wetenschappelijke potentieel en de betekenis van de archeologische site.

1.4 Onderzoeksmethode en -strategie

1.4.1 Vooropgestelde werkwijze

Begeleiding verwijderen keldervloerplaat
De afbraak tot op maaiveldniveau en het (eventueel) doorbreken van binnenmuren kan uitgevoerd worden zonder de aanwezigheid van een archeoloog. Het weggraven van vloeren/verhardingen dient te gebeuren onder archeologische begeleiding, waarbij sporen en verstoringen in de ondergrond geregistreerd worden. Verstoringen worden (met de kraan) onderzocht om hun omvang te bepalen.

Proefputten
Indien er zich onverstoorde zones op het projectgebied bevinden, dienen proefputten geplaatst te worden. Voor de uitvoering van het onderzoek wordt verwezen naar hoofdstuk 8.6.1. Proefsleuven en proefputten generiek en 8.6.3. Proefputten op sites met complexe stratigrafie van de Code van Goede Praktijk.

Voor de uitgravingen wordt gebruik gemaakt van een niet-getande graafbak. De verdieping naar de volgende vlakken gebeurt pas als het bovenliggende vlak helemaal geregistreerd en onderzocht werd. Aangezien de omvang van de onverstoorde zones van de site niet gekend is, is het niet mogelijk om een concreet proefputtenplan op te stellen. In een ideale situatie zonder verstoringen worden 3 proefputten van 3x3m geplaatst, verspreid over het projectgebied.

1.4.2 Praktische uitvoering

Het volledige terrein was onderkelderd. De vloerplaat bestond uit gewapend beton. Deze vloerplaat kon slechts moeizaam worden uitgebroken waarbij eerst een zone werd losgepikeerd en deze vervolgens werd losgewrikt en weggenomen met een tandenbak. Op deze wijze schoof men stelselmatig op naar achter. Na verwijdering vloerplaat werd het uitgebroken puin weer op het vlak uitgestrooid.

[9] Code van Goede Praktijk 4.0; hoofdstuk 23.

1.4.3 Betrokken actoren

Actoren	Naam
Erkend archeoloog	Vanessa Vander Ginst (OE/ERK/Archeoloog/2015/00030)
Veldwerkleider	Vanessa Vander Ginst (OE/ERK/Archeoloog/2015/00030)

2 Assessmentrapport

Er werd geen archeologische site aangetroffen

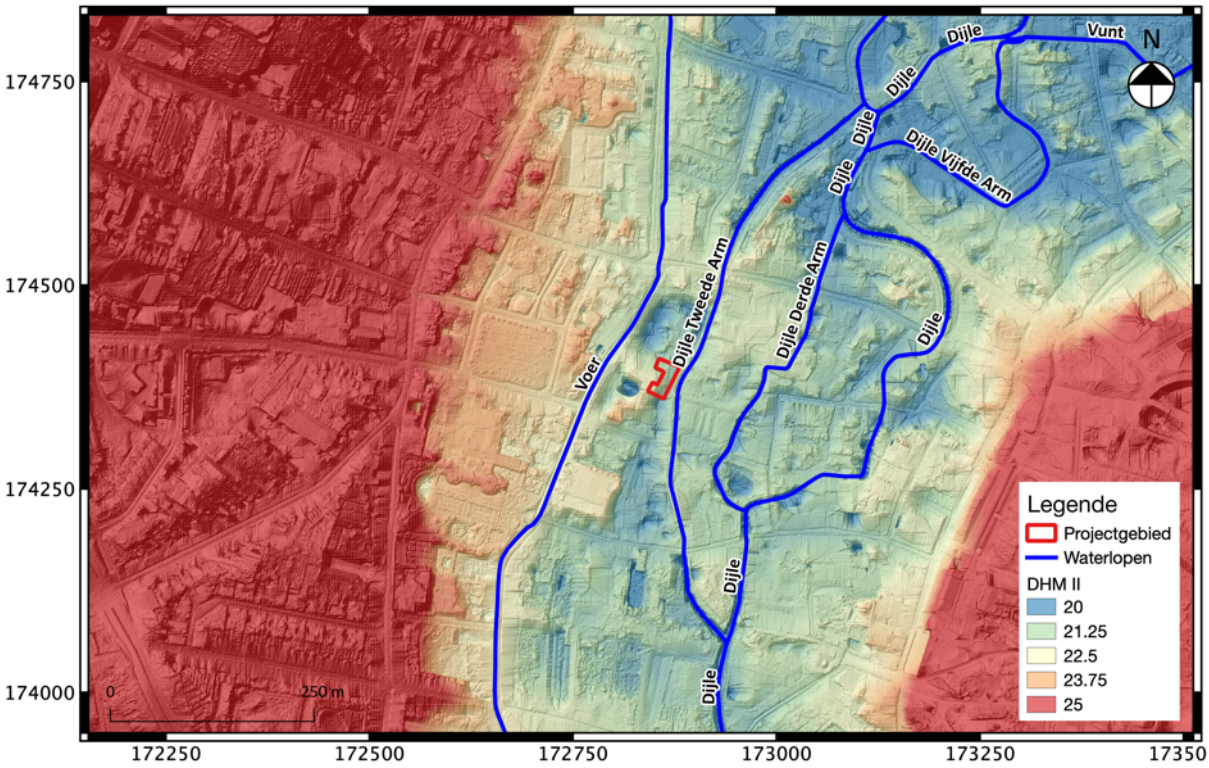
3 Interpretatie van de archeologische site

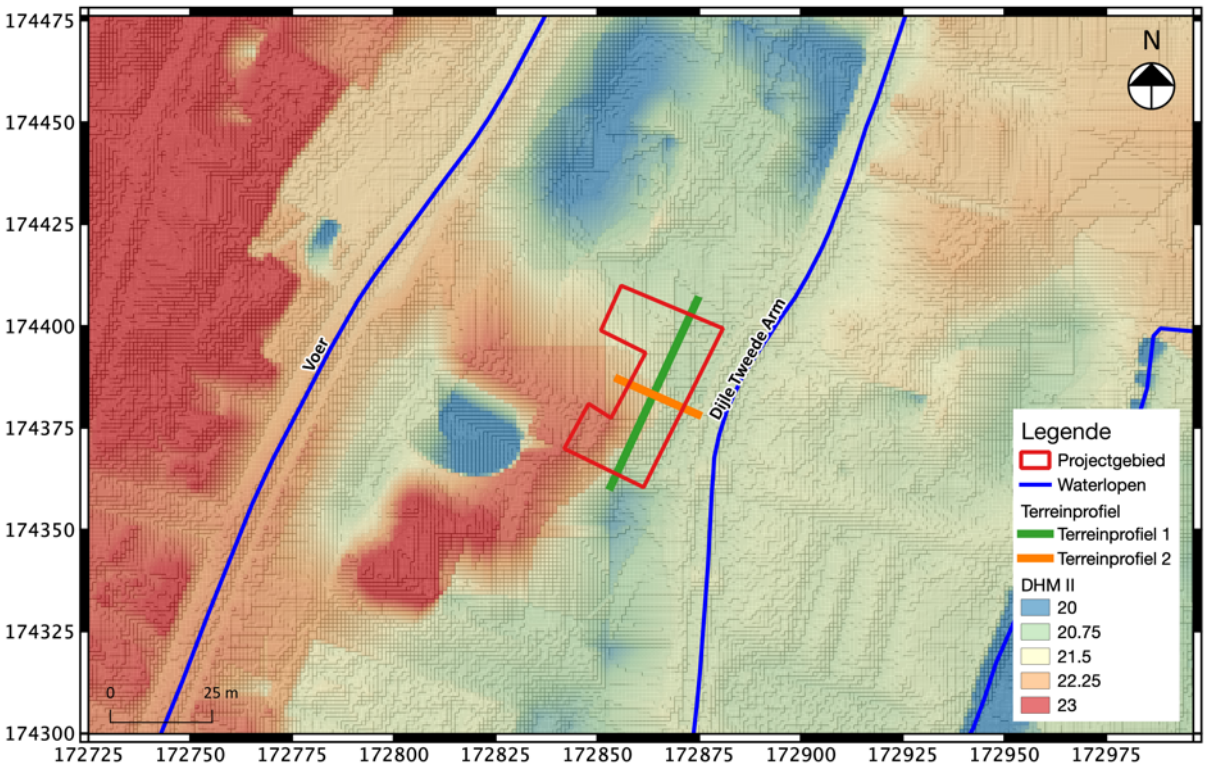
3.1 Beschrijving van het kader van de archeologische site

3.1.1 Landschappelijke ligging

Het projectgebied situeert zich in het centrum van Leuven en wordt begrensd door de Voer in het westen en de Dijle Tweede Arm in het oosten.

Leuven ligt in de (zand)leemstreek in een heuvelachtige omgeving, met de vallei van de Dijle als opvallendste landschapselement. Het projectgebied zelf bevindt zich in deze vallei met hoogtewaarden die op het terrein schommelen rond 21 en 22 m TAW (fig. 3.1).

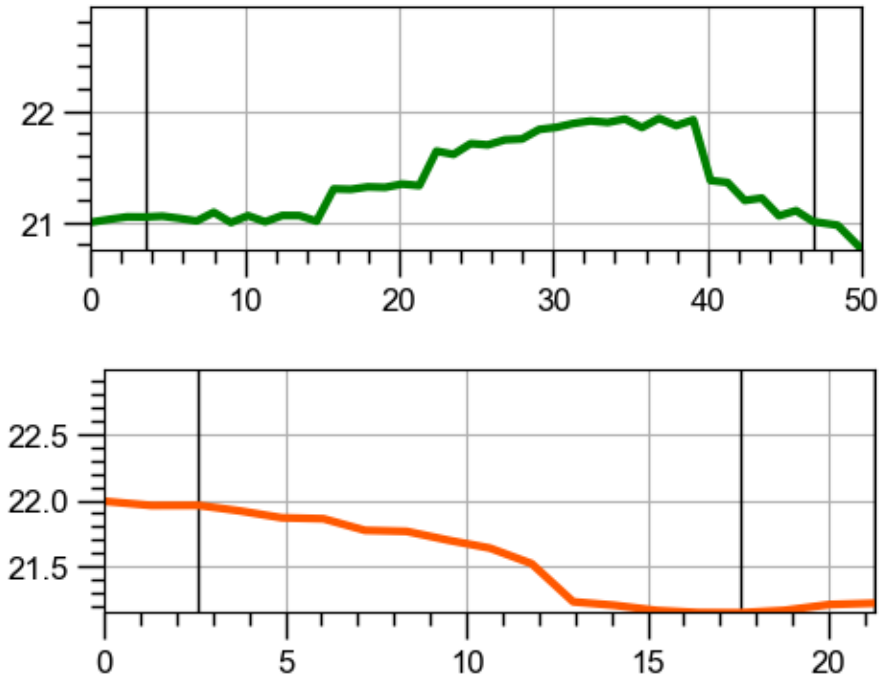

Fig. 3.1: Uittreksel en detail uit het digitaal hoogtemodel (DHM II) met aanduiding van het projectgebied.

De geologische ondergrond is opgebouwd uit afzettingen van de Formatie van Kortrijk (codering Ko). Deze werd gevormd tijdens het vroeg-eoceen (54,8 – 49,0 Ma). Hieronder volg een opsomming van de voor het projectgebied beschikbare gegevens, gebaseerd op de informatie afkomstig van www.geopunt.be en www.dov.vlaanderen.be.

- De **tertiair geologische kaart** omschrijft de Formatie van Kortijk als bestaande uit grijze klei.

- Op de **quartair geologische kaart** valt het projectgebied binnen een zone die is aangeduid met code 3a. Dit staat voor fluviatiele afzettingen (FH) (organochemisch en perimarien incluis) van het holoceen (vanaf 11,7 Ka) en mogelijk het tardiglaciaal (laat-weichseliaan: 14,650 Ka - 11,650 Ka). Onder deze fluviatiele afzettingen liggen eolische afzettingen (ELPw) (zand tot zilt) van het weichseliaan (laat-pleistoceen; 116 Ka - 11,7 Ka) en mogelijk het vroeg-holoceen. In het noordelijke en centrale deel van Vlaanderen ligt er zand tot zandleem terwijl in het zuidelijke gedeelte van Vlaanderen silt (loess) ligt. Onder de eolische afzettingen komen hellingsafzettingen (HQ) van het quartair voor met daaronder weer fluviatiele afzettingen (FLPw) van het weichseliaan.

- De **bodemkaart** geeft geen bijkomende informatie, aangezien het projectgebied in een bebouwde (OB) en bijgevolg niet gekarteerde zone ligt.

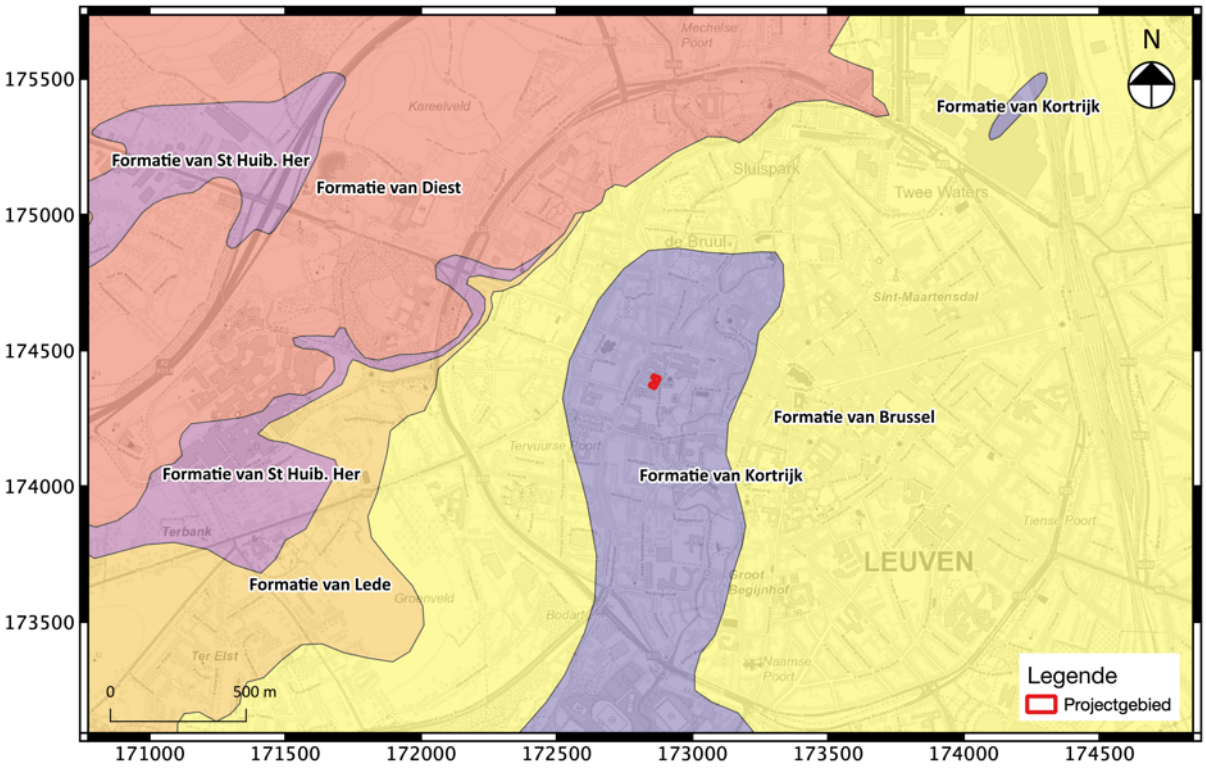

Fig. 3.2: Uittreksel uit de tertiair geologische kaart met aanduiding van het projectgebied.

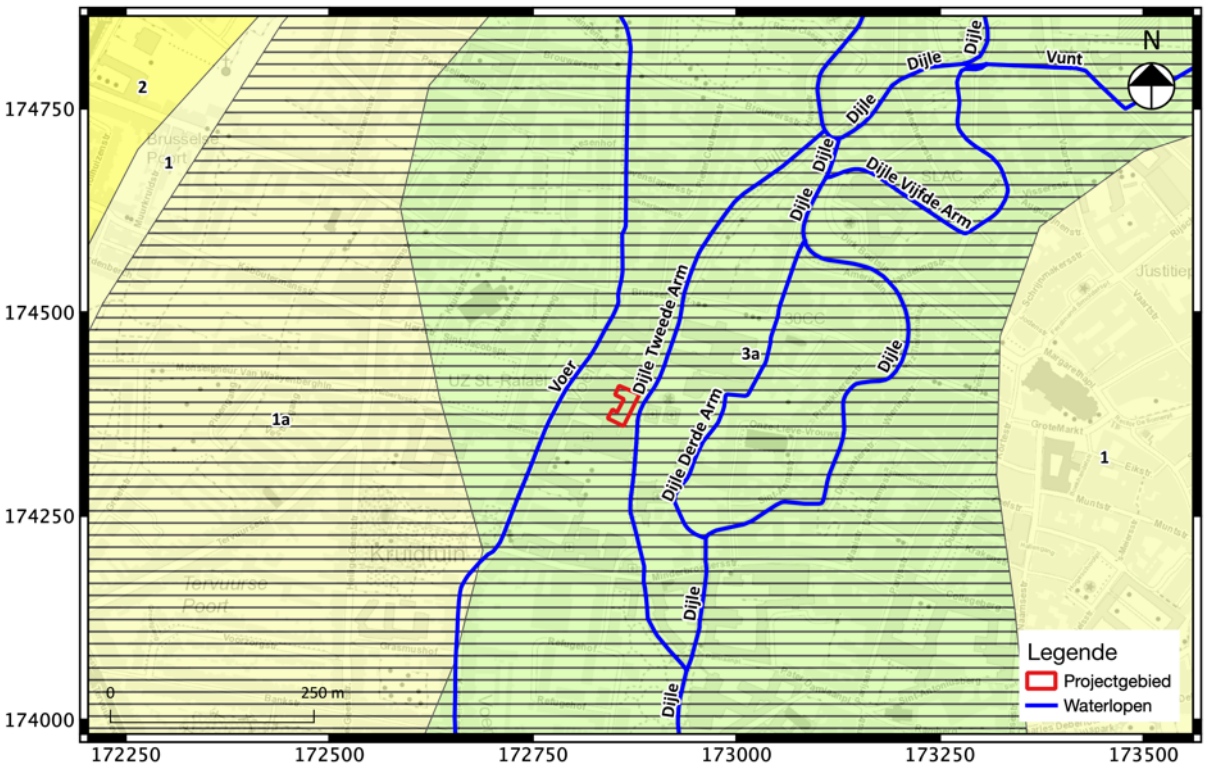

Fig. 3.3: Uittreksel uit de quartair geologische kaart met aanduiding van het projectgebied.

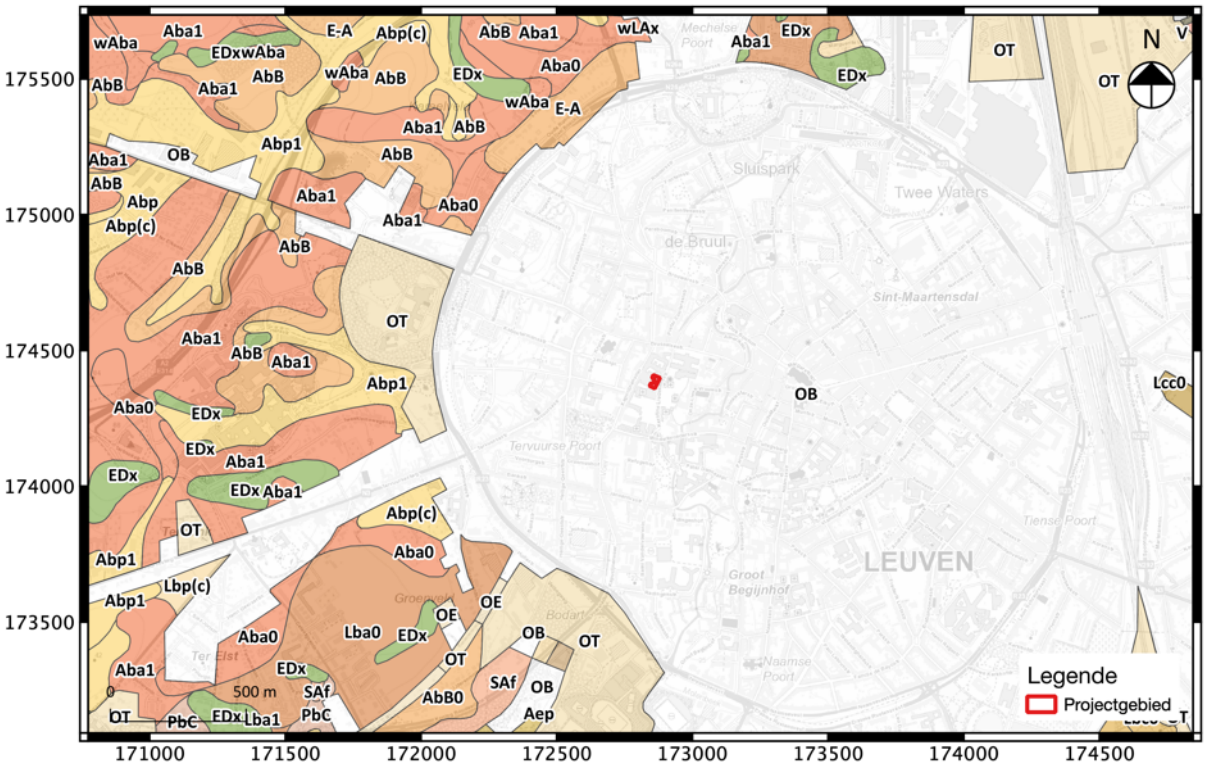

Fig. 3.4: Uittreksel uit de bodemkaart met aanduiding van het projectgebied.

3.1.2 Historisch kader

Historische achtergrond

In 1080 werd het eerste gasthuis rond Leuven opgericht. Deze bevond zich aan de handelsroute vanuit Vlaanderen naar het Rijnland (de huidige Brusselsestraat). Hier konden vermoeide reizigers voor een korte periode verblijven en weer op krachten komen om hun reis verder te zetten. Ziekenzorg werd echter al snel de hoofdactiviteit het gasthuis.[10]

In 1156 werd Leuven van de eerste stadsmuur voorzien. Dit had enkele implicaties voor zowel het gasthuis en de Hertogensite in het algemeen. De Hertogensite werd namelijk door de stadsmuur in twee gesplitst. Het westelijke gedeelte lag buiten de stadsmuur en het oostelijke gedeelte lag binnen de stadsmuur. Omdat het oostelijk gedeelte van de Hertogensite nu beschermd werd, werd dit vrij snel ingenomen door de minderbroeders. In 1231 werd hier het Minderbroederklooster gevestigd. Zij namen een groot stuk land in gebruik en de stadsmuur markeerde het einde van hun tuin.[11] Het gasthuis, dat aan de handelsweg gelegen was, kwam buiten de bescherming van de stadsmuur te liggen. Om dit probleem op te lossen, gaf hertog Hendrik I in 1220 de opdracht om een nieuw *Heilig Gasthuis* te bouwen. Dit nieuwe gasthuis werd op zijn persoonlijk gedeelte van het hertogeneiland gebouwd en werd het *Groot Gasthuis* of het *St. Elisabeth Gasthuis* genoemd. Het enige wat van dit complex is vandaag de dag bewaard is, is de zogenaamde *Romaanse Poort* die toegang gaf tot de ziekenzaal *"Den Beyaert".* Deze poort is een van de oudste stukken architectuur die Leuven vandaag rijk is.[12]

Tijdens de eerste decennia werden de zusters bijgestaan door monniken in hun taak om de zieken te verzorgen. Vanaf de tweede helft van de 13de eeuw stopte deze samenwerking en namen enkel de Leuvense gasthuis-zusters deze taak op zich. In 1265 erkende paus Clemens IV de oprichting van het gasthuis en de inspanningen van de gasthuis-zusters met een pauselijke bul. Rond 1530 waren er in totaal 36 bedden in het hospitaal. Omdat men er niet voor terugdeinsde om 2 zieken samen in 1 bed te leggen, beschikte het gasthuis over een capaciteit van ca. 60-70 personen. Dit bleef de gangbare praktijk tot ca. 1790. Verder werden de ziekenhuisgebouwen in de eerste helft van de 16e eeuw gerenoveerd (o.a. met een nieuwe kapel en kloostergebouw. Het gasthuis werd door brand getroffen in 1363, 1632 en 1718. Tijdens de tweede helft van de 18e eeuw werd de kloostervleugel herbouwd en kregen verschillende interieurs een nieuwe decoratie.[13]

Na de oprichting van de Katholieke Universiteit Leuven werd de medische faculteit vrij snel opgericht (1426). Deze begon vrij snel met het gasthuis samen te werken. In 1479 werd het gasthuis bijvoorbeeld door prof. Nikolaas Hellens gereorganiseerd. Hij regelde bijvoorbeeld de financiering van het gasthuis en zorgde voor de gemeenschap van de kloosterzusters. In de 18e eeuw financierde prof. Josef Rega een anatomisch theater en een botanische tuin. De medische faculteit had namelijk een hoge nood aan een eigen ruimte voor onderwijs en onderzoek. Dit impliceerde echter ook dat de universiteit vanaf nu een grote speler werd in de ontwikkeling van de Hertogensite. Het anatomisch theater en de botanische tuin waren gelegen in de zuidwestelijke hoek van de Hertogensite. Het anatomisch theater werd ontworpen door Jaques-Antoine Hustin, hij ontwierp een achthoekig gebouw in rode baksteen en met een koepelvormig leistenen dak. Elke muur bevatte een raam, waardoor de zaal van voldoende licht werd voorzien. Naast deze zaal bouwde men ook een anatomisch kabinet, waar tentoonstellingen

[10] https://inventaris.onroerenderfgoed.be/erfgoedobjecten/206127; Utterhoeven 2000, 43.
[11] Verbist 2000, 1-30; Monument - Vandekerckhove 2015, 17-27.
[12] https://inventaris.onroerenderfgoed.be/erfgoedobjecten/206127; Utterhoeven 2000, 43.
[13] https://inventaris.onroerenderfgoed.be/erfgoedobjecten/42152; Utterhoeven 2000, 43.

gehouden konden worden. In 1743 kreeg men een vergunning voor de bouw van een aula, die klaar was in 1744. Hier vonden dissecties en anatomische lessen plaats.[14]
Door de voortdurende ontwikkeling van de geneeskunde en de kennis hierover, kregen steeds meer mensen inzicht in alle verschillende soorten infecties. Daarom was het niet langer voldoende om de zieken op te vangen en te verzorgen. Ze moesten namelijk onder hygiënische omstandigheden verpleegd en genezen worden. De verschuiving van het verzorgen van patiënten naar het genezen van patiënten was zeer belangrijk in de ontwikkeling van de Hertogensite. De eeuwenoude gebouwen van het gasthuis voldeden namelijk niet meer aan de eisen van de moderne geneeskunde en de gebouwen werden als ongezond beschouwd. Om deze reden nam het bestuur der Godenhuizen een zeer radicaal beslissing. Het gasthuisklooster op de Hertogensite diende gedeeltelijk te worden afgebroken, zodat er een nieuw, modern gasthuis konden bouwen, namelijk het St. Pietersgasthuis. Om deze werken uit te voeren, huurde men de architect Alexander Van Arenbergh in. In 1838 voltooide hij de plannen van het nieuwe St. Pietersgasthuis en werd er begonnen met de bouw. In 1849 werd het ziekenhuis ingehuldigd en de eerste patiënt opgenomen. De werken waren voltooid in 1868.[15]

Architect Joris Helleputte ontwierp in 1876 een nieuw anatomisch theater. Dit was het eerste gebouw dat eigendom was van, en volledig betaald werd door de universiteit. Het bestond uit een amfitheater met een aangrenzende snijzaal. Bij de inhuldiging van het gebouw verklaarde rector mgr. Namèche trots:[16]

"De snijzaal beschikt in ruime mate over de drie zaken die onontbeerlijk zijn in soortgelijke laboratoria: lucht, licht en water. Veertig vierkante meter daglichtpanelen geven een egale belichting; tanks met een inhoud van 3600 liter , gevoed met regenwater zorgen voor een pompinstallatie voor een overvloed aan water..."

Dit anathomisch theater bevond zich in het zuiden van de Hertogensite en was gelegen in de Minderbroederstraat, tegenover het Justius Lipsius college. Door de bouw van dit anatomisch theater, raakte het eerste in onbruik. Tussen 1887 en 1895 werd het gebouw gebruikt door Constantin Meunier als atelier voor zijn beeldhouwwerken. In 1902 gebruikten de protestanten het als adventskerk.[17]

Het tweede gebouw dat door de universiteit werd gebouwd, was het pathologisch instituut. Dit werd in 1907 gebouwd en was ontworpen door Vincent Lenertz. Het pathologisch instituut was in het zuiden van de hertogensite gelegen, tegenover het tweede anatomisch theater aan de Minderbroederstraat. Naast dit gebouw bouwde prof. Leopold Frateur het Zoötechnisch instituut, om de genetica met dieren te bestuderen. In 1928 verhuisde hij naar de nieuw opgerichte modelboerderij in Lovejoel. In 1940 sloopte men dit gebouw om op deze *de Scola Anatomica Andrea Vesalii* te bouwen. Door de oorlog moest de bouw van dit derde Vesaliusinstituut echter uitgesteld. In 1950 kon men eindelijk starten met de uitbreiding van het pathologisch instituut (het derde Vesalius Instituut). In 1959 werd de Dijle overkapt, waardoor er een visuele verbinding werd gecreëerd tussen het Sint Pieterscomplex (gefinancierd door de stad) en de gebouwen gefinancierd door de universiteit.[18]

In het begin van de 20ste eeuw besefte de universiteit dat ze meer ruimte nodig had om kankeronderzoek en -behandeling te kunnen aanbieden. De Commissie voor Openbare Orde was echter niet bereid om de universiteit deze ruimte in het Sint-Pietersgasthuis aan te bieden. Daarom besloot rector monseigneur Ladeuze om een eigen gespecialiseerde kliniek te bouwen op pas

[14] Utterhoeven 2000, 48.
[15] Utterhoeven 2000, 48.
[16] Utterhoeven 2000, 52-53.
[17] S.n. 1976, 249-273; Utterhoeven 2000, 52.
[18] https://inventaris.onroerenderfgoed.be/themas/17289; Utterhoeven 2000, 52; Van der Schuren 1964, 386-390.

aangekochte bouwgrond tussen de Kapucijnenvoer en de Dijle. Kanunnik Jan Janssen, die toen inspecteur was van de universiteitsgebouwen, werd aangesteld als architect van het *Institut de Médecine Physique (Radium, rayon X et physiothérapie)*. Voor de Leuvenaars stond dit instituut echter bekend als *Kankerinstituut*. Tegen het einde van de jaren '20 begon men met de bouw van het instituut en in 1928 nam men het instituut in gebruik, hoewel het nog niet helemaal af was. Men had de laboratoria nodig en men gebruikte een ander deel als kraamkliniek, aangezien het Vesalius instituut sterk verouderd was. Om alles te financieren kreeg de universiteit financiële hulp van het Staatsdepartement van Volksgezondheid en de Belgische Liga tegen Kanker. Daarnaast kregen ze ook financiële steun van privépersonen, die allen een gedenksteen kregen in de inkomhal van het kankerinstituut. Bovendien bood *de Union Minière du Haut-Katanga* de nodige radium aan. In oktober 1929 werd de eerste patiënt verwelkomt.[19]

De universiteit ging door met de bouw van het Sint Rafaëlcomplex. In 1930 begon men met de bouw van de afdeling chirurgie. De sponsors vertrouwden op een Brusselse architect (Mogelijk Lucien Spéder), maar deze hield geen rekening met de drassige grond. Kanunnik Jan Janssens, die toezicht hield op de bouw, wist de verzakking van het gebouw te voorkomen door de funderingen te versterken. Het gebouw ligt aan de achterzijde van de Dijle en is evenwijdig aan de Kapucijnenvoer gebouwd. In 1933 werd de bijbehorende aula van deze afdeling ingericht. Boven deze aula werd het experimenteel laboratorium van de afdeling chirurgie gevestigd. In de laatste fase van deze bouwexplosie stichtte men in 1936 de afdeling kindergeneeskunde en de afdeling materiologie, bij de Cuythoek. Bovendien werd de afdeling interne geneeskunde uitgebreid in 1928.[20]

Rector Monseigneur Ladeuze kende de zusters van Liefde van Jezus en Maria uit Gent, uit zijn tijd in het *Salve Mater* in Loenjoel. Vanaf 1926 correspondeerde hij met hun overste, Monseigneur Van Rechem. In een van zijn brieven vroeg hij de zusters om hulp bij de verzorging in zijn nieuwe klinieken. Begin oktober 1928 namen de eerste zusters hun intrek in enkele kamers op de tweede verdieping van het kankerinstituut om te helpen op de kraamafdeling van het ziekenhuis. Hiernaast arriveerden er ook enkele leerling-verpleegsters, aangezien de Zusters van Liefde de *Leuvense Ecole d'infirmières St Elisabeth* overnamen. Er kwamen steeds meer verpleegsters naar Leuven, waardoor het centrum dat de verpleegsters moest huisvesten overbevolkt raakten. Ongeveer 60 verpleegsters moesten hierdoor in de klinieken slapen. Om de overbevolking tegen te gaan, werd dit centrum in 1932 afgebroken en vervangen door een nieuw klooster en een verpleegsterschool. Dit gebouw werd ontworpen door de Gentse architect Leon De Braekeleir. Vanaf 1933 konden een 50-tal verpleegsters in de achtervleugel inhuizen en in juli 1934 verhuisde kon iedereen in de nieuwe voorzieningen intrekken. In 1959 werden de lokalen van de gemeenteschool tussen de St. Elisabethschool en het voormalige amfitheater bij de verpleegsterschool gevoegd. Aanvankelijk was dit enkel in gebruik als sportzaal, maar in 1961 werd het verbouwd tot leslokalen. In 1963 werd de voormalige conciërgewoning omgebouwd tot *Sint-Vincentius,* waardoor er 10 extra slaapzalen bij kwamen. De directeurswoning werd eveneens omgebouwd tot *Sint Bernardus*, waardoor er opnieuw 5 extra slaapzalen bij de school werd gevoegd. In 1963 werd de hal opgeknapt en omgebouwd tot een bankethal, met een podium. De geschiedenis van de verpleegsterschool toont een decennialange strijd om woonruimte. Aanvankelijk werd de school opgericht voor 160 meisjes, maar het aantal leerlingen bedroeg op zijn hoogtepunt 700.[21]

In het derde kwart van de 20e eeuw werden zowel de St. Rafaelziekenhuizen als het St. Pieterscomplex opnieuw geconfronteerd met ruimtegebrek. Dit kwam door een voortdurende behoefte aan uitbreiding en modernisering. In 1951 werd het gasthuis St. Pieter gedeeltelijk afgebroken en vervangen door een groot complex. Het complex bestond uit een torenflat van 14 verdiepingen,

[19] https://inventaris.onroerenderfgoed.be/themas/17289; Utterhoeven 2000, 52-55.
[20] https://inventaris.onroerenderfgoed.be/themas/17289; Utterhoeven 2000, 60.
[21] https://inventaris.onroerenderfgoed.be/themas/17289; Utterhoeven 2000, 56-60.

voorafgegaan door een entreegebouw van 11 verdiepingen. Het complex is het resultaat van het werk van de architecten Jean Norbert Cloquet, Henri Van Montfort en P. Vandeput. Het is in verschillende fasen tot stand gekomen en is het resultaat van voortdurend veranderende plannen. Het eerste project dateert van 1949 en bestond uit 3 gebouwen: een entreegebouw van drie verdiepingen, gevolgd door 2 constructies van 7 verdiepingen. Deze drie blokken zouden verbonden worden door een gebouw van drie verdiepingen. In 1951 werden de plannen echter gewijzigd. De laatste constructie van 7 verdiepingen werd vervangen door een torenflat van 14 verdiepingen. Het entreegebouw was 24 meter hoog en bevond zich ca. 25 meter van de rooilijn van de Brusselsestraat. Hoewel de eerste vleugel van de torenflat in 1953 klaar was, werden de plannen in 1954 opnieuw gewijzigd. De constructie met 7 verdiepingen werd verhoogd tot 11 verdiepingen en zou als entreegebouw dienen voor de technische diensten. Het resultaat was een 40,5 meter hoge gevel, op slechts 15 meter afstand van de rooilijn. De gewijzigde plannen bleven gedurende 10 jaar van kracht. De tweede vleugel van het torengebouw kwam er pas in 1967, en aan het ingangsgebouw aan de Brusselsestraat werd pas eind jaren zeventig begonnen met de bouw. Door de plannen van een nieuwe universitaire ziekenhuislocatie buiten het stadscentrum, Gasthuisberg, is dit gebouw echter nooit in gebruik genomen of afgewerkt.[22]

In 1948 begon men met de constructie van een nieuwe afdeling neurologie voor het Sint-Rafaelziekenhuis, naar de plannen van architect Alphonse Sonck. Daarnaast kwam er in 1959 ook een afdeling tandheelkunde en oogheelkunde, naar de plannen van architect Emiel Vanderheyden. Beide gebouwen bevonden zich op de rooilijn van de Kapucijnenvoer en vervingen de oorspronkelijke privégebouwen. Verdere uitbreiding van het ziekenhuiscomplex gebeurde door middel van het toevoegen van verdiepingen aan de al reeds bestaande gebouwen. In 1951 werd een extra verdieping toegevoegd aan de afdelingen materniteit en inwendige geneeskunde, in 1953 aan het kankerinstituut en de afdeling pediatrie en in 1966 aan de afdeling tandheelkunde en oogheelkunde. De ruimte tussen het kankerinstituut, de afdeling interne geneeskunde en materniteit werd ingenomen door een betonnen gebouw van negen verdiepingen. Oorspronkelijk werden drie torens voorzien, elk ingeplant op de beschikbare binnenruimten. De beslissing om een nieuw universitair ziekenhuiscomplex, Gasthuisberg, buiten het stadscentrum te bouwen, maakte een einde aan deze plannen.[23]

De ontwikkeling van de Sint-Rafaelziekenhuizen in de tweede helft van de 20ste eeuw betekende een ingrijpende verandering in het uitzicht van de Kapucijnenvoer. De oorspronkelijke particuliere gebouwen, met de typische smalle perceelindeling, werden vervangen door brede gebouwen van vijf tot zeven bouwlagen. Door de geleidelijke verhuizing van de verschillende afdelingen van het Sint-Pietersziekenhuis en het Sint-Rafaelziekenhuis naar het nieuwe Gasthuisbergcomplex staan verschillende gebouwen op deze site vandaag leeg.[24]

[22] https://inventaris.onroerenderfgoed.be/themas/17289.
[23] Ibid.
[24] Ibid.

Cartografie

Een projectie van het projectgebied op de oudste geraadpleegde historische kaarten toont aan dat dit zich in een onbebouwde (tuin)zone langs de Dijle bevindt. Het projectgebied bevindt zich ook net buiten de eerste omwalling, nog duidelijk weergegeven op o.m. de kaart van Van Deventer.
Ook op een kadasterkaart van 1813 is het projectgebied nog onbebouwd. Op een kadasterkaart van 1850 is een rechthoekig gebouw binnen het projectgebied weergegeven. Op de Vandermaelenkaart en enkele recentere kaarten valt het projectgebied in een lege zone of net aan de rand van bebouwing. Een topografische kaart van 1969 situeert het projectgebied in een bebouwde zone. De densiteit aan bebouwing zal naderhand nog toenemen.

Fig. 3.5: Uitsnede uit de kaart van Van Deventer (1545-1575).

Fig. 3.6: Uitsnede uit de kaart van Hogenberg en Braun (1583)

Fig. 3.7: Uitsnede uit de kaart van Blaeu (1649)

Fig. 3.8: Uitsnede uit de Ferarriskaart (1771-1778)

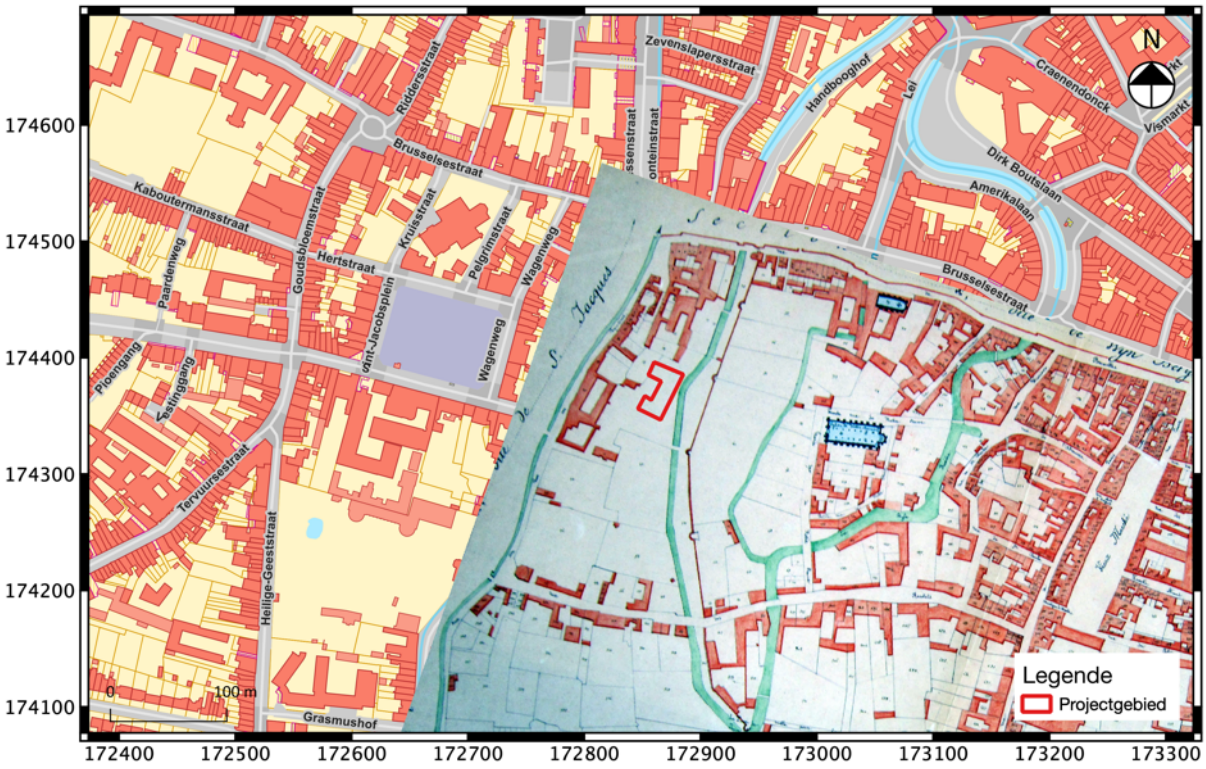

Fig. 3.9: Weergave van de kadasterkaart uit 1813, met aanduiding van het projectgebied.

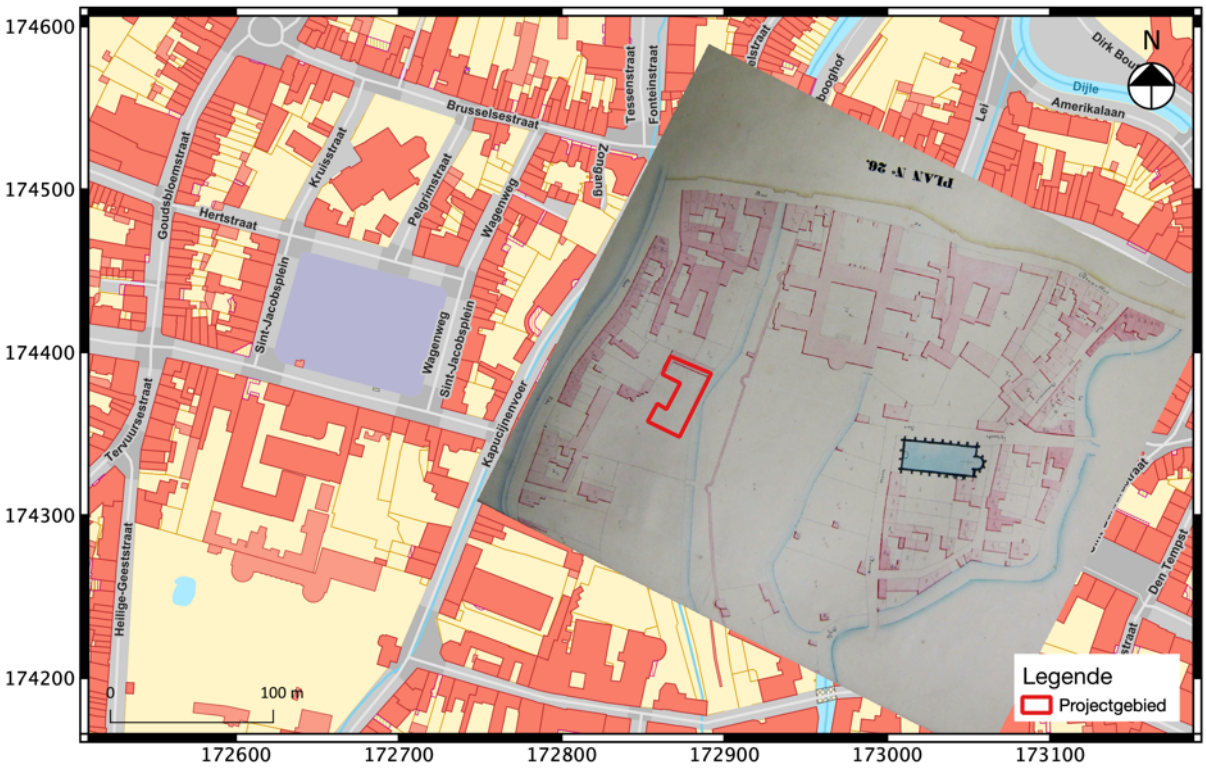

Fig. 3.10: Weergave van de kadasterkaart uit 1850, met aanduiding van het projectgebied.

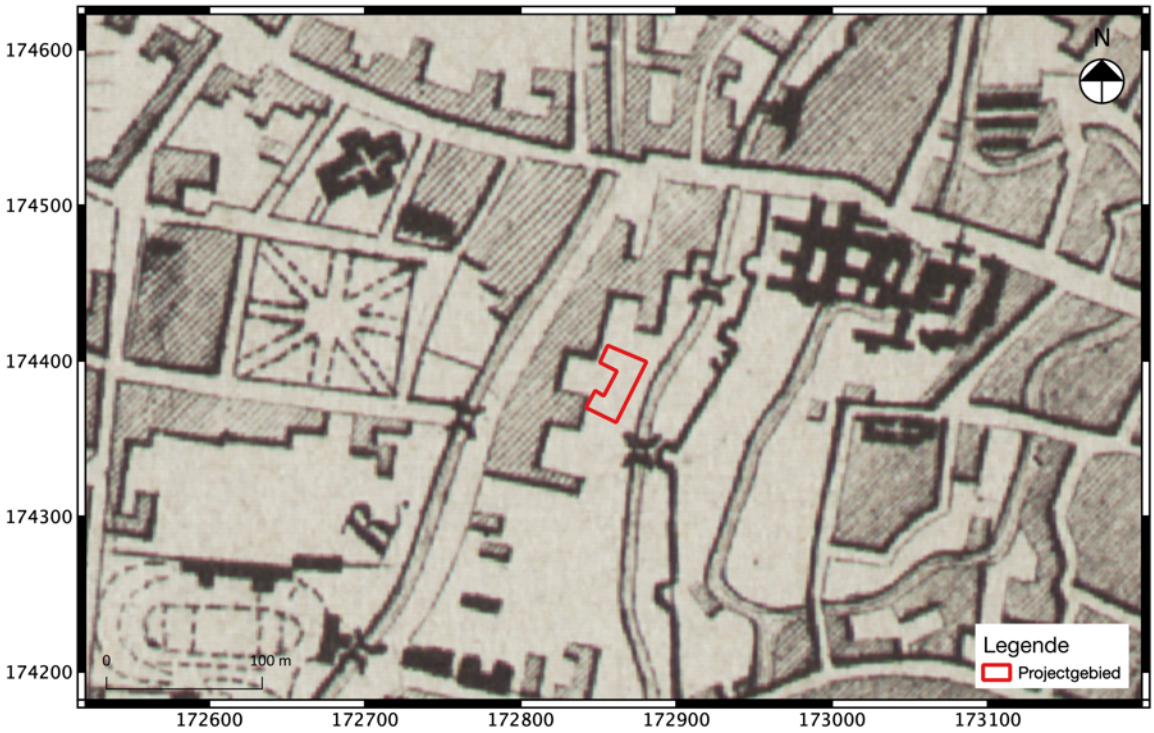

Fig. 3.11: Uitsnede uit de kaart van Vandermaelen (1846-1854)

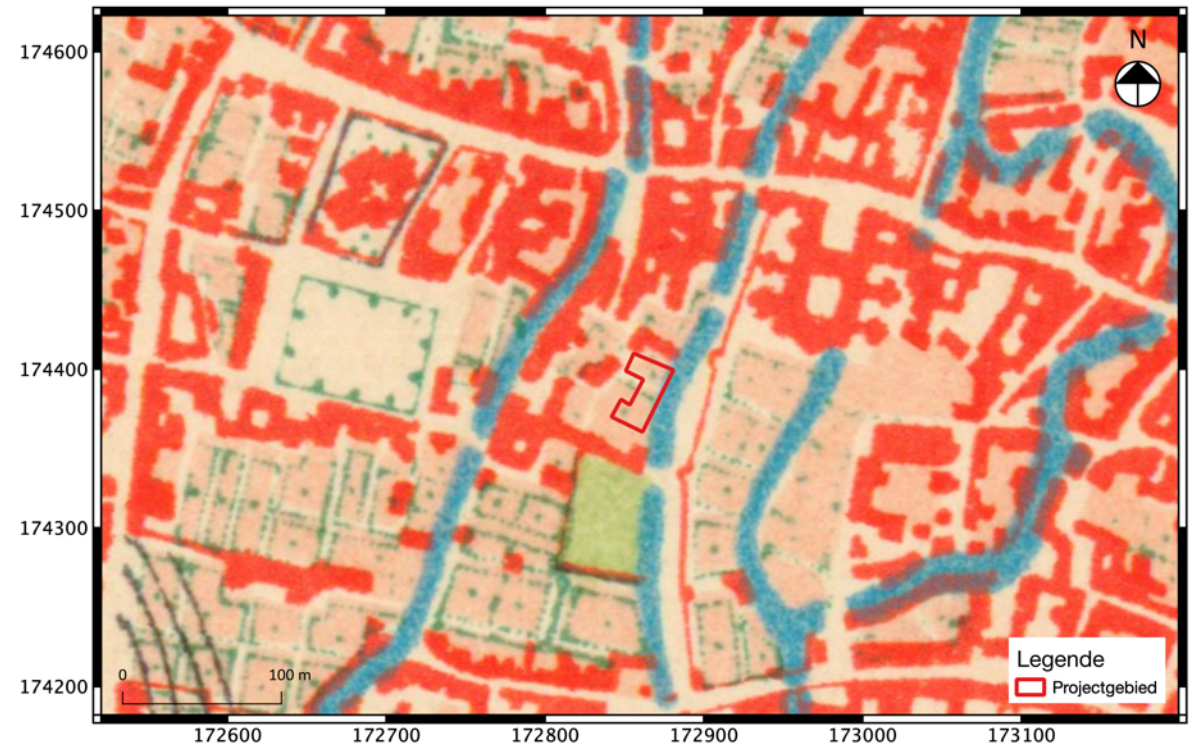

Fig. 3.12: Topografische kaart 1873

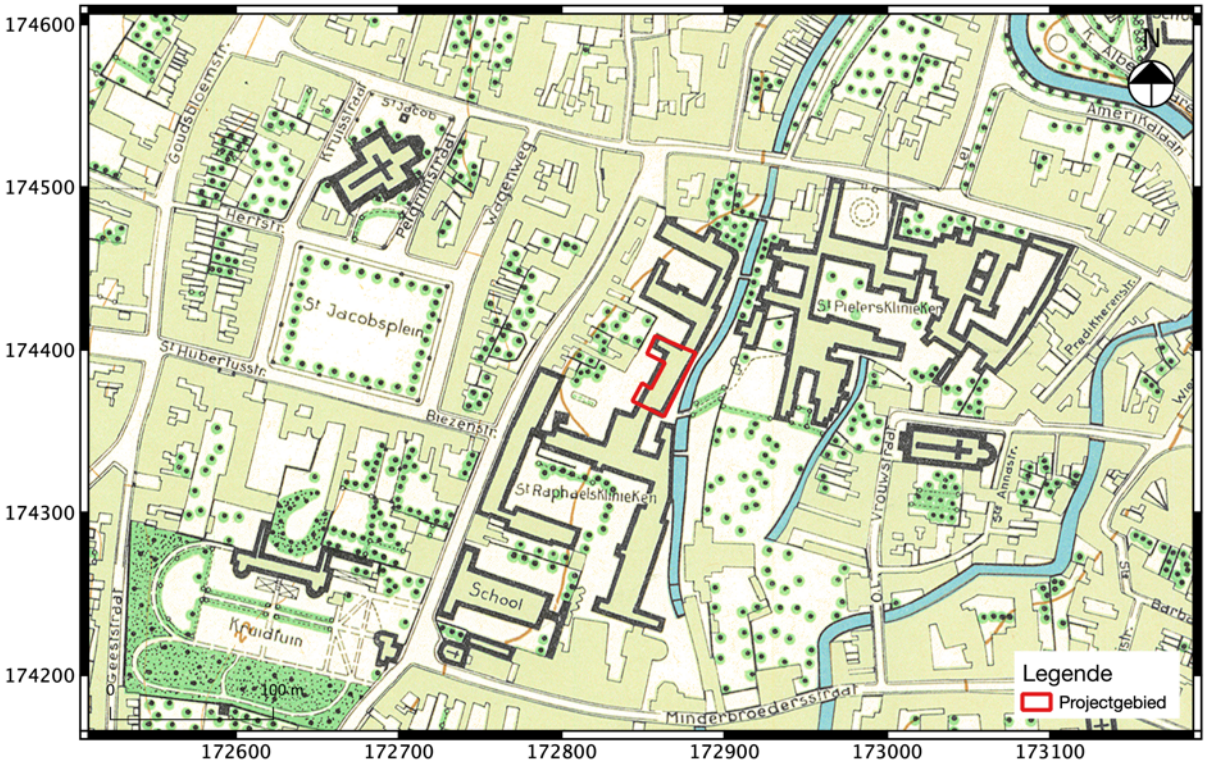

Fig. 3.13: Weergave van de kadasterkaart uit 1950-1959, met aanduiding van het projectgebied.

Fig. 3.14: Topografische kaart 1969

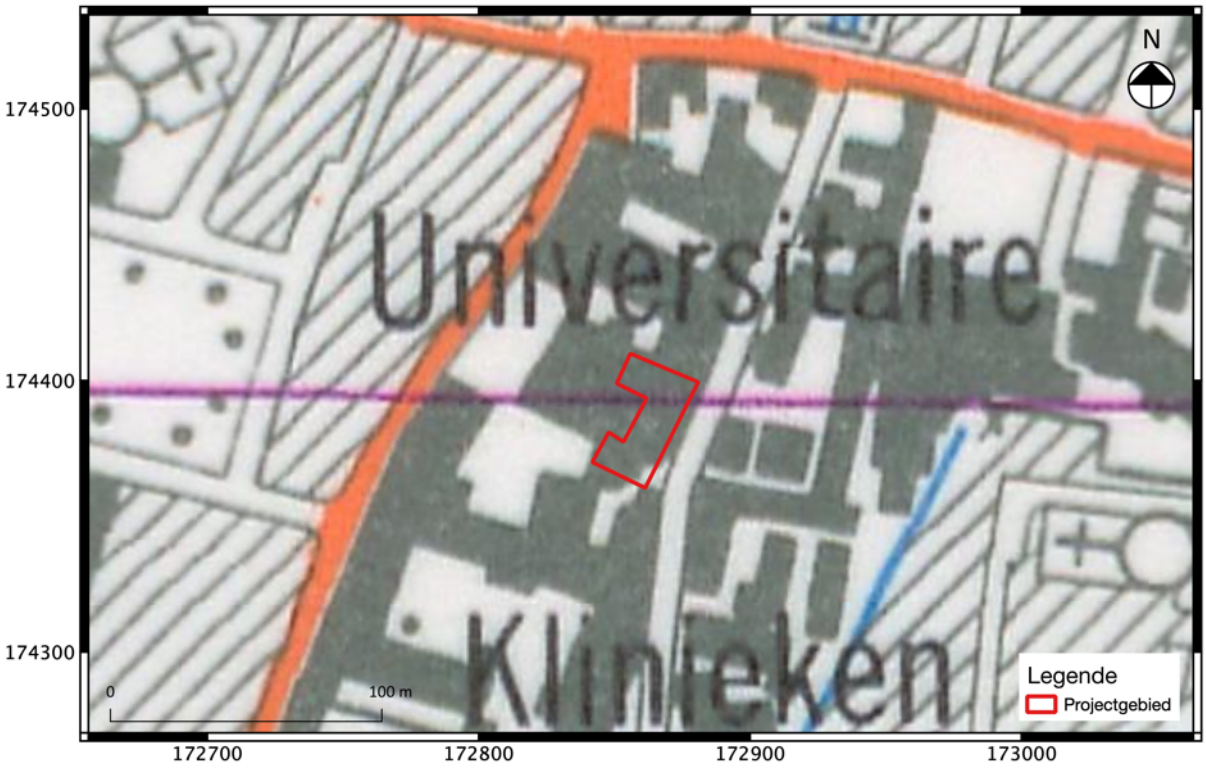

Fig. 3.15: Topografische kaart 1989

3.1.3 Archeologisch kader

Zie 1.2 archeologische voorkennis

3.2 Beschrijving van het aardkundige kader van de archeologische site

Onder de verstoring/bodemplaat in gewapend beton konden alluviale lagen worden waargenomen.

3.3 Beschrijving van de archeologische site

Het volledige terrein was onderkelderd. De vloerplaat bestond uit gewapend beton. Deze vloerplaat kon slechts moeizaam worden uitgebroken waarbij eerst een zone werd losgepikeerd en deze vervolgens werd losgewrikt en weggenomen met een tandenbak (fig. 3.16 tem 3.21). Op deze wijze schoof men stelselmatig op naar achter. Na verwijdering vloerplaat werd het uitgebroken puin weer op het vlak uitgestrooid (fig. 3.22).
Onder de vloerplaat kon een natte alluviale laag worden waargenomen. Door het loswrikken van de vloerplaat in gewapend beton werd deze echter inherent mee (verder) verstoord. De verstoring reikt tot op een diepte van minstens ca. 3 m onder maaiveld, de diepte van het onderste archeologische vlak op de aanpalende site Leuven-Verpleegsterschool .

Dit alles zorgt ervoor dat er geen archeologische verwachtingen meer zijn ter hoogte van het projectgebied.

Fig. 3.16: Wegpikeren vloerplaat

Fig. 3.17: Loswrikken vloerplaat

Fig. 3.18: Loswrikken vloerplaat

Fig. 3.19: Loswrikken vloerplaat

Fig. 3.20: Loswrikken vloerplaat

Fig. 3.21: Verwijderen vloerplaat

Fig. 3.22: Aangevuld terrein na verwijderen vloerplaat

3.4 Vondsten

Er zijn geen vondsten aangetroffen

3.5 Resultaten natuurwetenschappelijk onderzoek

Er werd geen natuurwetenschappelijk onderzoek uitgevoerd.

3.6 Datering en interpretatie archeologische site

Er werd geen archeologische site aangetroffen

3.7 Interpretatie van de archeologische site

Er werd geen archeologische site aangetroffen

3.8 Beantwoording onderzoeksvragen

Begeleiding verwijderen keldervloerplaat
-Wat is de omvang in drie dimensies van de verstoring van de site?
De volledige site is verstoord tot op een diepte van minstens ca. 3 m onder maaiveld

Bibliografie

https://inventaris.onroerenderfgoed.be/themas/17289
https://inventaris.onroerenderfgoed.be/erfgoedobjecten/206127
https://inventaris.onroerenderfgoed.be/erfgoedobjecten/42152

Acke B, Bartholomieux B. & Van Ransbeeck L. 2017: Archeologienota. Leuven Hertogensite Sint-Rafael (prov. Vlaams-Brabant), Monument Vandekerckhove Ingelmunster

De Raymaeker 2021: Archeo-rapport 502. Eindrapport: Het archeologisch onderzoek aan de stadsmuur op de Hertogensite te Leuven, Tienen

LINTEN S. & HEYVAERT B. 2015. Archeologische prospectie. Leuven Hertogensite (prov. Vlaams-Brabant). Basisrapport, Monument Vandekerckhove nv, Ingelmunster.

S.n. De Universiteit te Leuven 1425 – 1985. Leuven, 1986.

S.n. 550 jaar Universiteit Leuven. Tentoonstelling – stedelijk museum, Leuven, 1976. S.n. De Universiteit te Leuven 1425 – 1985. Leuven, 1986.

Uytterhoeven, Rik. Nostalgia Lovaniensis: Rik Uytterhoeven vertelt in Prentkaarten. Leuven, 2000.
Van der Schueren, G. “Kroniek: Het Vesaliusinstituut.” Leuvens Geneeskundig Tijdschrift 7, no. 8 (1964): 386-390.

Vander Ginst 2019: Eindverslag: Archeo-rapport 472: De archeologische opgraving aan de Brusselsestraat te Leuven, Tienen.

Vander Ginst V. 2021: Archeologierapport: De archeologische opgraving aan de Verpleegsterschool te Leuven, Tienen.

Vander Ginst V. & De Cuyper W. 2022: Archeologierapport: Leuven Hertogensite Fase 3A Werfbegeleiding, Tienen.